

СТАНДАРТИ ДІАЛОГУ: ВИЗНАЧЕННЯ І ПРИНЦИПИ

версія станом на 20.02.2018

Київ, 2018

Ініціатива створення цього документу належить Інституту миру і порозуміння, який підготував першу редакцію «Стандартів діалогу» у консультації з членами мережі партнерських організації, що впроваджують діалог в Україні.

До другої редакції «Стандартів» були залучені експерти і представники з інших мереж і організацій, що дозволило суттєво змінити і формат і зміст «Стандартів». Безпосередніми учасниками робочої групи з розробки стандартів у тому вигляді, як вони наведені в цій публікації стали:

Алекс Азаров, CSSP – Берлінський центр інтегративної медіації, Берлін, Німеччина;

Альона Горова, Інститут миру і порозуміння, Київ, Україна;

Андрій Дзюбенко, незалежний експерт, Київ, Україна;

Діана Проценко, Національна асоціація медіаторів України, Київ, Україна;

Єкатерина Гусева, Одеська обласна група медіації, Одеса, Україна;

Інна Терещенко, Одеська обласна група медіації, Одеса, Україна;

Ірина Брунова-Калісецька, Інформаційно-дослідницький центр «Інтеграція та розвиток», Київ, Україна;

Макс Єлігулашвілі, УГСПЛ, Київ; БФ «Захист», Херсон, Україна;

Олександр Мітьков, Інститут миру і порозуміння, Київ, Україна;

Олена Копіна, Лабораторія мирних рішень, Харків, Україна;

Олена Матвійчук, Інститут миру і порозуміння, Київ, Україна;

Роман Коваль, Інститут миру і порозуміння, Київ, Україна;

Тетяна Калениченко, проект «Діалог у дії», ГО НВ «Дух і літера», Київ, Україна.

Науковий консультант: **Тетяна Кисельова**, к.ю.н., PhD, Національний університет Києво-Могилянська академія, Київ, Україна.

Інститут миру і порозуміння висловлює подяку Координатору проектів ОБСЄ в Україні за фінансову підтримку діяльності робочої групи.

СТАНДАРТИ ДІАЛОГУ: ВИЗНАЧЕННЯ І ПРИНЦИПИ

версія станом на 20.02.2018

Київ, 2018

ПРЕАМБУЛА

Збройний конфлікт, що розпочався у 2014 році, та поточна гуманітарна криза суттєво загострюють суспільно-політичну ситуацію в Україні, посилюючи тенденції до поляризації, радикалізації та формування розділених спільнот. Одночасно, Україна знаходиться в процесі різномірних структурних реформ за активної участі громадянського суспільства. Подібні тенденції формують запит на діалог як дієву практику підвищення рівня соціальної згуртованості, інтеграції та ненасильницького способу розв'язання конфліктів, який базується на цінностях взаємоповаги, розуміння, відповідальності, та підтримки. Унікальність діалогу значною мірою полягає у тому, що він дозволяє включати громадянське суспільство і різні групи населення в процес суспільних змін на всіх рівнях - від вирішення конфлікту в громаді до імплементації реформ на національному рівні або проведення мирних переговорів між державами.

На цей момент напрацьована суттєва і різнопланова практика діалогу, сформовані професійні групи взаємопідтримки та експертне середовище. Під час впровадження діалогових ініціатив виявились різні підходи до розуміння суті діалогу, тому група українських експертів та практиків з різних сфер систематизувала та формалізувала наявний досвід та виклики у вигляді рамкового документу, в якому представлені поняття і принципи діалогу як процесу трансформації конфліктів у суспільно-політичній сфері.

Передбачається, що створений документ стане основою для розробки професійних стандартів для практиків діалогу в Україні, а також для більш детальних рекомендацій із застосування діалогу для органів центральної і місцевої влади та самоврядування. Будь-яка організація/людина, що має бажання приєднатися до цих "Стандартів", матиме можливість підкріпити свої наміри шляхом підписання цього документу, залишивши процес запис на вебсторінці Інституту Миру і Порозуміння <http://ipcg.org.ua/>.

I. ВИЗНАЧЕННЯ ДІАЛОГУ

Фасилітований діалог як процес трансформації та вирішення конфліктів – це спеціально підготовлений груповий процес, який відбувається за допомогою ведучого – фасилітатора – та має на меті покращення розуміння/стосунків між учасниками, а також може бути спрямований на прийняття рішень щодо спільних дій або вирішення конфлікту у спосіб, що передбачає рівну можливість учасників зустрічі висловлювати власні думки.

Пояснення:

«Спеціально підготовлений процес» - визначення "фасилітований діалог" не поширюється на ситуації спонтанної комунікації між людьми (вдома, на вулицях, в місцях перетину кордону, тощо). Для того, щоб фасилітований діалог відбувся, необхідна підготовка кожної зустрічі з урахуванням принципів, викладених нижче.

«Груповий процес» - процес, що відбувається за участю певної кількості осіб з різними поглядами на предмет діалогу або представників різних соціальних груп, які мають відмінності за уподобаннями, нормами поведінки, інтересами, тощо. Практики визначають, що найбільш ефективно можна провести діалог з групою у 12-25 осіб.

«Ведучий - фасилітатор» - особа (декілька осіб), яка забезпечує конструктивну взаємодію між учасниками діалогового процесу (наприклад, веде процес діалогу, пропонує і отримує згоду учасників на правила поведінки, надає слово учасникам, слідкує за часом, сприяє конструктивному проходженню гострих моментів тощо), що дозволяє здійснити ефективно обговорення складної проблеми або спірної ситуації (Див. також принцип «Ключова роль фасилітатора як ведучого процесу діалогу» нижче)

«Мета процесу» - обов'язковою складовою будь-якого (фасилітованого) діалогу є націленість на покращення розуміння і стосунків між учасниками. Покращення розуміння включає порозуміння між учасниками діалогового процесу, усвідомлення ними різних поглядів щодо обговорюваної проблеми, ситуації або учасників діалогу. Покращення стосунків між учасниками діалогової зустрічі проявляється у зміні поведінки у взаємовідносинах між ними. Додатково, діалог може мати на меті вирішення конкретної конфліктної ситуації або прийняття учасниками спільних домовленостей/рішень. Таким чином, основною метою діалогу не є переконання інших у своїй правоті шляхом нав'язування власних поглядів, а можлива зміна думок (бачення) через нове розуміння ситуації та інших учасників або пошук найбільш прийнятних рішень (консенсусу) для задоволення інтересів усіх учасників.

«Рівна можливість висловлювати свої думки» - кожен учасник, незалежно від посади, статі або соціального статусу, повинен мати можливість висловити свою думку у безпечний для неї/нього спосіб (див. також принцип нижче).

II. ПРИНЦИПИ ДІАЛОГУ ЯК ПРОЦЕСУ ТРАНСФОРМАЦІЇ І ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

2.1 Добровільність участі – як учасників, так і фасилітатора

Діалог є можливим лише тоді, коли його учасники/фасилітатор беруть в ньому участь за власним бажанням, виходячи з розуміння його необхідності. Фасилітатор бере відповідальність за проведення процесу у відповідності з визначенням та принципами діалогу, зазначеними в цьому документі. Учасники діалогу беруть на себе відповідальність за власну участь в ньому.

Прийняття учасниками рішення про участь в процесі діалогу має бути самостійним і свідомим, виходячи з розуміння його особливостей, мети, завдань і формату проведення так, щоб участь була вмотивованою, щирою і чесною. Приймаючи рішення щодо участі в діалозі, учасник бере на себе відповідальність всіляко сприяти досягненню мети діалогу (наприклад, брати участь в усіх зустрічах, якщо це потрібно для досягнення результату). Це вимагає від організаторів процесу (або від фасилітатора) належного інформування учасників про принципи, правила та характер діалогу та наявної поінформованої згоди на участь в процесі. Учасник може вийти з процесу на будь-якій його стадії.

2.2 Самовизначення учасників діалогу

Принцип самовизначення учасників включає в себе принцип добровільної участі в діалозі (див. вище). Крім того, самовизначення учасників передбачає відповідальність учасників за прийняття будь-яких рішень в цьому процесі та відсутність будь-якого тиску щодо змісту цих рішень з боку фасилітатора та інших учасників. Відповідно, фасилітатор має забезпечити можливості для максимально повної поінформованості учасників/групи щодо змісту та потенційних наслідків рішень, що приймаються.

2.3 Інклюзивність діалогового процесу

Діалог є інструментом, що надає можливість всім зацікавленим сторонам взяти участь у розв'язанні конфлікту/суперечки, покращенні стосунків або прийнятті рішення (на відміну від авторитарного підходу, де виключною відповідальністю наділені особи з владними повноваженнями). Важливим є залучення учасників з різноманітним досвідом та з різних груп населення, у тому числі вразливих та дискримінованих, наприклад, нацменшин, жінок, неповнолітніх, людей з політичними поглядами, які є відмінними від загальноприйнятих тощо. Якщо забезпечення повного спектру думок щодо поставленої теми конкретного діалогу не видається можливим, діалог може відбуватись за участі представників декількох груп, але його переваги будуть суттєво знижені. Подібний сценарій вимагає додаткових навичок фасилітатора, що дозволяють привнести в обговорення відсутні погляди та досвід.

2.4 Ключова роль фасилітатора як ведучого процесу діалогу

Для того, щоб учасники діалогу могли налагодити якісну комунікацію та досягти поставленої мети, процес передбачає особливу роль ведучого – фасилітатора. Ключова роль фасилітатора полягає в полегшенні, спрямуванні та залагодженні спілкування. Ведучий створює безпечний простір для обговорення шляхом прийняття правил або принципів, щоб допомогти учасникам зосередитись на слуханні/розумінні один одного та взаємодії. Фасилітатор допомагає учасникам усвідомити та взяти на себе відповідальність за рішення, які приймаються ними особисто в діалозі. Він/вона також керує процесом у безсторонній манері, не схильючись до думки однієї чи іншої сторони, не визначаючи "переможця", як це робить ведучий в дебатах. Здатність ефективно забезпечувати процес діалогу, як правило, вимагає спеціального навчання та дотримання принципів і професійної етики фасилітатора діалогу, що передбачає прийняття ним/нею свідомого рішення про власну участь в конкретному процесі діалогу.

Фасилітатор має керуватися принципом "не нашкодь" - врахування можливих наслідків діалогу (як для безпосередніх учасників, так і ширшого кола спільноти), прагнення до зменшення негативного та максимізації позитивного ефекту від процесу.

2.5 Конфіденційність процесу діалогу

Процес діалогу, починаючи від підготовчих заходів і зустрічей і закінчуючи прийнятими рішеннями, є конфіденційним. Організатори, фасилітатори, учасники діалогового процесу, інші особи, залучені в цей процес, не мають права розголошувати будь-яку інформацію щодо процесу діалогу, крім випадків, коли учасники дійшли згоди це зробити. За потреби, фасилітатор забезпечує обговорення і прийняття рішення групою щодо окремих умов конфіденційності процесу діалогу.

2.6 Роль організаторів діалогу

Організатори діалогу – особи (організації), які безпосередньо не ведуть діалогові зустрічі але можуть бути його ініціаторами. Вони також організують фінансування та логістичне забезпечення діалогових процесів. Організаторам важливо усвідомлювати необхідність: належного забезпечення ресурсами процесу діалогу, своєї спроможності їх залучити; створення умов для безпеки учасників діалогу; забезпечення конфіденційності процесу і результатів діалогу (в разі потреби); подальшої підтримки впровадження ініціатив, які були/будуть розроблені в ході діалогу.

2.7 Усвідомленість та відповідальність організаторів та фасилітаторів

Організатори та фасилітатори діалогу, які розпочинають та ведуть процес, повинні усвідомлювати свою позицію та ставлення до питань/предмету обговорення в діалозі; готовність працювати з позиціями, які суперечать власним, не впливаючи на них; спроможність підготувати та вести саме цей процес, дотримуючись принципів, викладених в цьому документі.

2.8 Особливість комунікації учасників в процесі діалогу

Діалог, як різновид комунікації, спрямований на глибинний процес обміну значеннями та сенсами, що є запорукою якісних змін в

стосунках між людьми. В процесі діалогу люди прагнуть зрозуміти погляди, які відрізняються від власних, і подивитись на предмет обговорення під іншим кутом; слухають одного одного, щоб зрозуміти, як їхній особистий досвід сформував їхні переконання; приймають досвід інших як рівнозначний та справжній. У діалозі суттєвим елементом комунікації є емоції, які свідчать про включеність учасників в процес та є важливим сигналом про потреби та інтереси людини.

2.9 Рівні можливості висловитися для кожного учасника діалогу

Фасилітатор створює безпечний простір для рівної дискусії між усіма учасниками в такий спосіб, щоб кожен мав можливість пояснити власну думку, водночас не відчуваючи примусу до обов'язкової участі в процесі. Створенню подібної атмосфери сприяє спільне прийняття учасниками принципів та правил спілкування, які допомагають зосередитись на слуханні і розумінні один одного та взаємодії. Такі правила можуть включати наступне:

- Приймати/визнавати право кожного на іншу думку,
- Говорити тільки за себе,
- Тримати фокус на проблемі, а не на особистості учасника,
- Уникати узагальнень, наводити лише конкретні приклади [пояснюючи власну думку],
- Зберігати конфіденційність і не виносити за межі діалогового майданчику будь-яку інформацію, що обговорювалася, якщо учасники не домовляться про це окремо.

2.10 Відносний баланс сил в процесі діалогу

В ідеалі сторони – учасники діалогу – мають відносно рівну силу в діалозі. Однак, на практиці це буває не завжди, оскільки в діалогах часто беруть участь представники влади, громадянського суспільства і окремі громадяни. Навіть коли учасники діалогу мають формально рівний статус – наприклад, як представники

різних громадських організацій – вони все одне матимуть різний рівень освіти, досвіду, професійної підготовки, усвідомлення своїх юридичних прав та обов'язків тощо. Тому ті, хто відчуватимуть свою відносну слабкість, можуть психологічно усамітнитись або чинити опір групі/фасилітатору, сприймаючи процес діалогу як маніпуляцію з метою прийняти заздалегідь відоме рішення в інтересах сильнішої сторони. Фасилітатор має докласти зусиль під час підготовки та діалогової зустрічі, щоб виявити можливі перекося балансу сили учасників. У ході діалогової зустрічі фасилітатор застосовує методи, які не дозволяють сильнішій стороні маніпулювати слабшою і надають обом сторонам рівні можливості для участі в процесі.

2.11 Системність та структурованість діалогових процесів

Як йдеться у визначенні (фасилітованого) діалогу, його процес має бути спеціально підготовленим. Це означає, що організаторами та/або фасилітаторами діалогу має заздалегідь продумуватися дизайн процесу таким чином, щоб він відповідав попередньо проведеному аналізу конфлікту/ситуації, запиту учасників діалогу та/або потребам конкретної громади. Це означає, що у разі прийнятого [організаторами та/або фасилітаторами] рішення щодо необхідності проведення діалогу з метою трансформації конфлікту на груповому рівні або на рівні всієї громади, необхідно, щоб діалогові зустрічі проводились неодноразово, були систематичними (поступальними) і супроводжувалися заходами на підтримку впровадження ініціатив, які були/будуть розроблені в ході діалогу.

